

ספר ארחות חיים

זהו צוואות התנא רבי אליעזר הגדול, הוא רבי אליעזר בן הורקנוס אשר צוה לבנו התנא רבי הורקנוס אשר למדו ארחות חיים, הוא אורח ישרים הסלולה במסילה העולה בית אל, להדריך את האדם באורח חיים, לילך מחיל אל חיל, והיה כי יגביר חיל, ללכת ברכי ה' בחיי עולם הזה, יהגה מן המסילה להתקשר בחיי עולם. עם פירוש לבאר דבריו שהם במעט אמרים כוללים הרבה ענינים גדולים.

תוצאת תוכנית האינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ד

ונלוה אליו ספר

עשר מלין דחסידותא

דהוי נהוג בהון רב, והובא בתשו' הגאונים הנקראים שערי תשובה בלי פירוש ומקור הדברים, ובעזה"ש"י בזה נתפרש ונתבאר מקור מוצא הדברים.

אשר חנן הי' לשפל אנשים, והכינותי בעניי כמבואר בהקדמה.
גרשון חנוך העניך בהרב הגאון הקדוש מורינו רבי יעקב זללתי"ה מאיזביצא
מחבר ספר הקדוש בית יעקב.

הקדמה מאת המוציא לאור

הספר הזה מאת כ"ק דודי (אחי אבי ז"ל) הגאון הקדוש רשכבה"ג מורנו רבי גרשון חנוך העניך זללה"ה מראדזין חכרו בשנים עשר ימים בימי בין המצרים תרמ"ג. בעת הזאת לעמוד לפני הממשלה למשפט להקירה ודרישה ממלשנות דברי שקר ועלילות הוא כמו שכתב במנחת תודה, אבל הוציאו לאור בראשית שנת תרנ"א סמוך לפטירתו, ויש לשער שאחז צדיק דרכו כמנהג גדולי וקדושי ישראל שכתבו והגינו צוואות לבניהם ותלמידיהם, והוא עשה צוואתו באופן מקורי על יסוד צוואות התנא רבי אליעזר הגדול לבנו, וביאור ומקור הדברים בש"ס בבלי וירושלמי ומדרשים וזהר הקדוש שהמה מועט המחזיק את המרובה וגם כתב הקדמה יקרה ורבת הערך

ושמעתי מכ"ק אדוני אבי מו"ר הרה"ק ר' אברהם יהושע העשיל זללה"ה כי בעת ששב אחיו הגה"ק המחבר ז"ל הביתה לראדזין וספרו בידו בצאתו לאור בית הדפוס בווארשא אמר לו בעזרת השם יתברך הוצאתי לאור את הצוואה ובשמעו את דבריו אחזתו חיל ורעדה ולא ארכו הימים ונפטר בשם טוב ביום ד' טבת בשנת תרנ"א ומנוחתו כבוד בעיר ראדזין

ימיו היו קצרים אך חמשים ושתים שנה כשנות שמואל הרמתי. אבל בשנותיו הקצרות למד ולימד והרביץ תורה בקדושה ובטהרה והעמיד תלמידים הרבה חבר ספרים הרבה בנגלה ובנסתר הספר הראשון שחבר בילדותו הוא הספר הגדול סדרי טהרות, והוא גמרא על כל סדר טהרות מלוקט מש"ס בבלי ירושלמי תוספתא מכילתא ספרא ספרי ומדרשים עם שני פירושים ארוך וקצר הספר הזה הרעיש את כל העולם וכל גאוני הדור ההוא שבתוהו והללוהו והגאון המפורסם ר' יוסף שאול ז"ל האבד"ק לבוב כתב בהסכמתו על מסכת כלים ז"ל "ואני קורא עליו מש"כ הראב"ד ז"ל פ"ו מה' כלאים ה"ב ושבח את רבינו הרמב"ם ז"ל כי מלאכה גדולה עשה באסיפתו דברי הגמרות והתוספתות ואם כן היה בימי הראב"ד למלאכה גדולה אף כי אנן יתמי דיתמי מה נכבד העבודה הזאת יבפרט בסדר טהרות אשר גם ירושלמי לא נמצא עליו" עכ"ל ובסוף ימיו החזיר את מצות התכלת ליושנה ומצא את החלזון ועלה בידו לצבוע מדמו תכלת וחבר על זה שלשה ספרים (א) שפוני טמוני חול (ב) פתיל תכלת (ג) עין התכלת בכירוד ההלכה במלא היקפה ובצדק יאמר עליו דרשת חכז"ל עה"פ מתוקה שנת העובר אם מעט ואם הרבה יגע רבי בון בתורה בעשרים ושמונה שנה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד למאה שנה (ירושלמי ברכות פ"ב ה"ח) וזכות דודי הוה"ק המחבר זללה"ה ואבותי הקדושים אשר בארץ המה, יעמד לי ולזרעי עד עולם יהי ה' אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו, אמן יום א' ו' ניסן תש"ו פה ניו יורק

ירוחם ליינער בהרה"ק ר' אברהם יהושע העשיל

זללה"ה מראדזין (אחי המחבר ז"ל) בהגאון הקדוש מורנו רבי יעקב זללה"ה מאיזביצא מחבר ספר הקדוש בית יעקב וספר הזמנים בהגאון הקדוש מורנו רבי מרדכי יוסף זללה"ה מאיזביצא מחבר ספר הקדוש מי השלות ב"ח [ויתר שלשלת היחס ממשפחתנו נדפס בסה"ק בית יעקב בראשית]

אודה את ה' ואברכה שמו אשר זכני לפרש את הספר הקדוש הזה, והנני מקריב בזה קרבן על תודה אקרבנו, כי חברתי הספר הזה והכינותיו בעניי בעת צר לי כי קמו בי מלשיני עדות שקר והלשינו עלי דברי שקר ועלילות שוא, ורבים קמו עלי מהרבה כתות מהמתחסדים והמתפרצים ומשניהם גם יחד:

לך ה' הגדולה והגבורה וגו' בריך רחמנא דיהב מלכותא בארעא כעין מלכותא דרקייעא ויהב להו שולמנא ורחמי דינא, כדאיתא במס' ברכות (נ"ח.), וברוך ה' אשר חנני בעזרתו ונמסר עניני לחקירה ודרישה שהיתה בעיר ראדזין בשנת תרמ"ג שמנה חרשים, ועיקר החקירה מאתי הי' בין המצרים בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב, והצרכתי אז כמעט בכל יום לעמוד לפני המשפט איזה שעות, והייתי מרוד מללמוד שעורין התמידין כסדרן:

אז אמרתי לפרש את ספר הקדוש ארחות חיים הנוכחי. ובעזה"י עזרני במשך הימים ההם בזכות אבותי הקדושים, ועלה בידי בשנים עשר ימים וביארתי בעזרתו יתב' את ספר ארחות חיים, ועשר מלין דחסידותא דהוי נהוג בהון רב, וחמשים חילוקים שבין בני בבל לבני ארץ ישראל שנסדרו מרבנן סבוראי ונמצאו תחת יד הגאון מהרש"ל זללה"ה ונדפסו בסוף ספר ים של שלמה למס' ב"ק, ובעזה"י הוספתי למצוא עוד עשר חילוקים שנזכרו בתשובות הגאונים ובתוספות ובספר ארחות חיים כ"ו*חלק שני המכונה לרבינו אהרן הכהן מלוניל, ורבים מהם משוללים הבנה, ומקור כלם היה נעלם מאין היה להם לחלק בענינים אלו, ובעזרתו ית' על כולם הגיעני ה' למצוא פירוש מספיק ומקור נאמן שמקור מקומם מהור בש"ס בבלי וירושלמי ומדרשים, וכי שורש החילוקים שביניהם מסתעף מסוגיות מחולקים שש"ס בבלי מחולק עם ש"ס ירושלמי, ונתבאר בעזה"י בביאור רחב ועמוק, הכל בזמן בין המצרים הנ"ל:

אז אמרתי כדאיתא במדרש שוחר טוב (מומור ג') כיון שראה שמכסית שלו מתוקנת התחיל מומר ואימתי היה כן ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לה' יעו"ש.

ובעזה"י נושעתי כי יצא לאור משפטי ביום ב' ויקהל פקודי כ' לחודש אדר, שנת תרמ"ד לפ"ק, שהוא 5 מען מארס 1884 למספרם, * (שהיה שאול בידי מעקד הב"י של הג' יעביץ זל ונכתב

ונכתב ונחתם שכל המלשינות רובם אין בהם ממש ויתרם נתברר שקרם, ורצייתי אז להוציא לאור את אשר חנני ה' והכינותי בעניי:

אכן לא יכולתי להקדים הוצאת הספרים לאור עדי אוציא תחלה ראשית ספר הקדוש בית יעקב מאדוני אבי מורי ורבי הרב הגאון הקדוש זללה"ה, אשר מוטל עלי משום מצות כיבוד, ולגודל הצורך בזמן הזה לקבוע אמונת הש"י ותורתו בלב ישראל:

ולכן לא הוצאתי לאור מאו שום ספר מאשר זכני ה' רק אשר ראיתי גודל מצוה בשעתה בענין התכלת אשר זכני ה' להוציא לאור לחדש מצוה קדומה הנושנת זה יותר מאלף שנים וזכני ה' בזכות אבותי הקדושים לבא עד תכליתה, ועל ידי סימנים הנזכרים בש"ס ומדרשי חו"ל וגדולי הראשונים מצאתי להכיר את החלזון ולהוציא ממנו צבע התכלת, והוצאתי שני מאמרים שפוני טמוני חול, ופתיל תכלת, בביאור ענין הזה בעמק הלכה, ובעוה"ש הרבה אלפים מישראל דורשי מצות ומחבביהם חנמי לבב לוקחי מצות כבר הטילו תכלת בציציותיהם, את זה ראיתי להקדים משום חיוב מצוה בשעתה:

וסמכתי לו תיכף את הוצאת ספר הקדוש בית יעקב, יתן ה' ויקבע בלב ישראל אהבת ה' ויראתו אהבת התורה וחיוב מצותיה:

ועתה אמרתי אשלמה נדרי אשר נדרתי בעת צר לי, והנני להוציא כזה ספר ארחות חיים ועשר מלין דחסידותא דהוי נהוג בהון רב. אולם פירוש החמשים שהם ששים חילוקים שבין בני בבל לבני ארץ ישראל ששרשם נעלם, וביארתי שהם סוגיות שהבבלי והירושלמי מחולקים בדינים בחידושים נפלאים וברורים, ויען שהוא ביאורי הסוגיות בבלי וירושלמי ראיתי לקבוע לו מקום בין חידושי וביאורי לירושלמי שזכני הש"י ברוב רחמיו כן יתן ה' ויזכנו ללמוד וללמד תורה לשמה, ולא ימושו ספינו ומפי זרענו ומפי זרע זרענו מעתה ועד עולם ולהגדיל תורה ומצות ולהאדירם ולחבב אותם ולהגדיל כבוד מלכות שמים לעולם ועד ושלוש על ישראל. וה' ישפות שלום לנו ונחזיק במעוזו, יעשה שלום לנו, שלום יעשה לנו:

הקדמה

הספר הנוכחי הוא ספר ארחות חיים מהתנא רבי אליעזר הגדול והוא צואת התנא הזה שהוא רבי אליעזר בן הורקנוס בעל פרקי דרבי אליעזר שהלכו לאורו בעלי הפסק והקבלה. אשר צוה לבנו התנא רבי הורקנוס שהיו מדקדקין מאד על מנהגו כמו שנוכר במס' יבמות סוף פרק מצות חליצה (ק"ו:) וכשהקרא רבי הורקנוס תחת האלה בכפר עיטם וגמר את כל הפרשה הוחזקו להיות גומרין כל הפרשה, ונקרא הספר הקדוש הזה בפי הראשונים ז"ל בשם (ארחות חיים) על שם אמרו לבנו בא ואלמדך ארחות חיים, ובספר הזה נכללו באמרים קצרים ענינים רבים גבוהים ורמים תורה ויראה ומוסר אב כאהבה עזה ללמוד מזה ארחות חיים, ולהיות שהמאמרים סתומים מאד וכיאר כל מאמר ממאמריו הוא על דרך דאיתא (בירושלמי ר"ה פ"ג ה"ה) דברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר, וכדאיתא במס' עירובין (נ"ג.) לכן של ראשונים בפתחו של אולם וכו' רק שהם אמרו לאנשים כגילם ולא הוצרכו לפרש בארוכה ולמדו דעה בקוצר לשון כדאיתא (במס' פסחים ג'): לעולם ישנה אדם לתלמידו בלשון קצרה, אכן לפנינו הוא כספר החתום, וכן הוא בכל דברי חכמינו ז"ל שכל מה שנתמעטו הלכבות ונתקמנה הדעת בדורות האחרונים כן נצרך להרבות באריכות הפירושים לבאר דבריהם, ומכל שכן בספר הנוכחי שמחברו הוא מהתנאים הקדמונים ולא נמצא עליו שום ביאור ופירוש, וזה כמה נודע בכל תפוצות ישראל וכל הקורא בו יאמר כי חתום הוא, לכן אמרתי להשתדל בשיבוש תלמידי חכמים כי זה הוא שימוש ת"ח לבאר דבריהם במקום שהם סתומים כדאיתא במס' (ברכות מ"ו:) כיון דשמע שמעתא מפומיהו דרבנן וגרים להו וכו'. לכן יגעתו בזה כפי קוצר דעתי והשגתי להעיר מקור ומוצא כל מאמר ממאמריו בדברי רבותינו ז"ל התנאים והאמוראים בש"ס בבלי, וירושלמי, מכילתא, ספרא, ספרי, מדרש רבה ותנחומא. ומסכתות קטנות, תנא דבי אליהו רבה, ווומא, פרקי דר"א, אותיות דרבי עקיבא, אגרות בראשית, שוחר טוב, מדרש משלי, מדרש שמואל, וזה"ק, וזהר חדש ותיקונים. וזה עבודתי להאיר כי דברי רבי אליעזר בספר הזה מסכימים עם שיטתו ודעתו ודרכי מדותיו הנזכרים במקומות בהספרים הטובאים למעלה [ומזה מבואר שהוא שלא כמו שכתב הרמב"ל הובא בשם הגדולים להגאון חיד"א ז"ל שרק ההקדמה הוא מהתנא רבי אליעזר הגדול

הקדמה

הגדול, אבל גוף ספר הצואות הוא מחכם אחר שהיה נקרא ג"כ רבי אליעזר הגדול יעו"ש, והם דברים תמוהים שהרי המעיין בביאורנו ימצא מכואר ששיטתו בהצואות מתאימות עם שיטת התנא ראה"ג המפורז בש"ס ומדרשי חז"ל, ומלבד זה הדבר דחוק מאד שההקדמה אינו מבעל הספר והמפורסמות אין צריך ראייה שכבר מפורסם בין ישראל שספר הצואות ממקום קדוש התנא רבי אליעזר הגדול בן הורקנוס יהלכון, והם דברים ברורים ואין להאריך יותר] והמאמרים הם מקושרים ושלובים זה בזה במשמר נכון על סדר היום מהתחלת הלילה עד למחרתה מעת לעת איך יתנהג האדם במוסר השכל לכלכל כל התנהגותיו במשפט בתורה ותפלה וצדקה ותשובה ומעשים טובים ודרך ארץ בכל אשר יעשה האדם וחי בהם :

והנני בזה להעיר בצדק את שרידי בני ציון היקרים, החפצים שלום ישראל והרמת קרן התורה ולהחזיק דתנו אשר צוה לנו משה מורשה לקהלת יעקב, הלא היא תהלתנו ובה נעשה חיל להחזיק מגן וצנה וסגור לקראת שונאינו ומנדינו. בה יחסו עניי עמנו אחרי אשר גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל ארמתנו אין לנו נחלת שדה וכרם בארצנו ולא משען ומשענה יועץ ונשוא פנים. אף לא מטה עוז ושבת מישור להחזיק הדת על תלה ואין לנו שיעור רק התורה הזאת אשר בצלה נחיה. ואף כי הוסר כבודה והורם עמרתה כל מחזיק בה משתולל וכל שומרה בוז יבוזו לו החכמים בעיניהם. בכל זאת יקרה היא בעיני אוהביה מפז ומפנינים ובאהבתה ישנו ולא ישימו לב למלעיגים וחורקי שן ברום לבכם והמייית הבליהם, והן רק כעת יודע מי ומי המה אוהביה באמת ובלב שלם אחרי אשר הורד כבודה וגלה יקרה, דורשיה לא ינחלו כבוד בעיני מרחקיה. וכל מחזיקי בדקה בוז יבוזו למו שונאיה. ובכל זאת אוהביה כמטמונים יחפשוה ובצל כנפיה יחסו סלה הלא זה הוא לאות נאמן כי לא למען בצוע בצע ידרשו תורה ולא בגלל נחלת כבוד יחזיקו דת, אכן רוח הוא באנוש היקר מפז ונשמת שדי תבינהו לאמר החזק במוסר אל תרף ואל תעזוב תורת אביך, כי היא חייהו חיי עולם לא חיי בשרים, ואך זה הוא הדרך המביאך במסלה ישרה העולה בית אל. וזה שער השמים להתעלות באושר אמת ותכלית לא אכזב :

אך לזאת יחרד לב נאמן רוח. בשומו לב לגרור פרצות הדת אשר נפרץ על ידי שועלים קמנים מחבלים ובחבלי השוא ימשכו לבבות לפול בשחת רשתם ובעון עקבות יארגו חבלים מקורי עכביש עדי יתעבתו וילפתו ארחות ישרי דרך להמותם בארחות עקלקלות:

ראשית הוא הכבוד המדומה הלא הוא המתעה כל נפש אדם החי על פני האדמה להורידו לעמק הבכא בין כל יורדי רומה, הוא ראשית פרי מעקשי ארחותיהם לחפוף כבוד אף ממנדיהם ומכזי נפשם מתעב גוי כלו לא תאר ולא הדר לו, יהיה כהלל ענו ויתכבד אם יחליק אליו בעיניו לאמור האח הלא מצאתי און לי כי נתכבדתי ממפיר דת ופודק עול, ועוד לא יבוש להתפאר לאמור השמעת אחי הלא גם הדולג על המפתן יתן עדותו עלי כי אנכי אינני מהמשהוללים ביראת ה' ולא אאמין בפליאות נבערים ועוד כהנה מאמרים ולא ישוב אל לבו לאמור הלא חרפת אנוש הוא להתהלל מאיש מרמה ודובר שקרים ולמה זה אדרוש כבוד מבזוי ונקלה, ותהלה מפה חנף ודובר נבלה הלא כבודם לשמצה יחשב לאוהבי ה' ומבקשיו ותהלתם לחרפה לדורשי תושיה. מי גבר חכם מחזיק בעון התורה לא ישים לב להתבונן ולאמור לנפשו מה זה כי יהללני נלוו. ועל מה זה יכבדני זר יהיר לץ שמו הלא דברי חכמינו ז"ל התנאים והאמוראים ללעג ולקלם בעיניו כי הוא חכם בעיניו מכל מטיבי טעם, ולמה זה אתכבד אנכי בעיניו אין זאת כי אם ידמה בלבבו אשר גם אנכי כמוהו נבער מדעת וחסר אמונה ובכן הלא טוב ושמן חלקי אשיב אל לבבי אם גם אנכי אשתולל בעיניו ויהיה חלקי עם מאורי עינינו אשר בצלם נחיה אתן חלק לראשונים וגם לאחרונים באורם אלך דרכיהם אתבונן הלא אז אתנהל על מי מנוחות וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קל"ט) הלא משנאיך ה' אשנא ובתקומתיך אתקומם תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי הלא זה כבודי ומרים ראשי כי אחזיק במעווי. אם אמנם לא אתחר במרעים לבא בריב עמהם אכן גם לא אקנא בעושי עול להתחבר עמם:

כן רבו גם פרצו המון חנפים ונובלים לובשים אדרת שער למען כחש מתעטפים במעטפות ענוי צדק ישאו עליהם דגל דורשי שלום לאמור הנח לחבורי עצבים למה נתחר במרעים הלא גם לגדולי ישראל נחשב זאת

הקדמה

זאת לאשמה כמאמרם ז"ל לא כאלישע שדחפו לגחוי בשתי ידים. הלא מוטב לקרב רחוקים ואיך נרחק בזרוע הלא גם עושי עול אם נקרב אותם שוב ישבו מדרכם ואז הלא זדונותם כזכיות יחשב להם ואז הלא נגדיל תושיה אם נוציא יקר מוולל וירבו להביא הטון ראיות מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים ממשנה הלכות ואגדות ומדרשי חכמו"ל המלאים מענינים האלה:

אכן דעו נא אחי וריעי כי כל הדברים האלה רק מפי אוהבי בצע יצאו שמחניפין לרשעים למען בצוע בצע או להגדיל שאון מרעים שעל ידי זה תעוו ידם ותרומם קרנם להגיע למצב היות בראש הומיות או להשיג משמרת רבנות וכדומה ולמען מלאות ספקו יצר לבבו רק רע להוליך שולל רבים מדלת העם וצעירי הצאן, ולכן יחפשו להם עלילות וימצאו להם תואנות טענות צנומות ושרופות קדים אשר יסתירום בכנפי ענות צדק ובמעטה אהבת אנוש ובקרבתם ישימו ארבתם לצוד במכמתרתם כבשות תמימות ושיות נפורות ויפתום בפיהם חלקקות ובלשונם רמיה יכובו להם בראיות כוזבות מן התנ"ך והש"ס. אמנם כל הדורש בצדק וכל הרוצה באמונה יבין וישכיל לאשוריו כי אין דמיון להתפרצים בדורותינו אלה לאלה הטובאים מדורות הראשונים, וכרחוק מורת ממערב ביניהם כי הלא אלישע היה אחד המיוחד בדורו נביא ה' וגחוי נערו עוד לא יצא מגדר ישראל ורק חמדת הממון הכסף והזהב הטתה לבבו לעבור על דברי אדונו ואחרי שדחה אותו אלישע בשתי ידים הלא נדחה מכלל עובדי ה' כי אז בדור ההוא זולת אותם אשר נהו אחרי הנביא היו בהטאת ידבעם. אבל בדורנו אשר אין נביא ומורה צדק מיוחד, וגם אם נרחיק את העושה עול ולא יהיה בין עדת יראי ה', עוד בזה לא ידָּהּ מכלל ישראל וכל שבן אלו המתפרצים בדורינו שהם אפקורסים גמורים שגם ויכוח הדברים עמם הוא בסכנה כראיתא במס' סנהדרין (ל"ח:) אבל אפקורום ישראל כש"כ דפקיר טפי וההתחברות עמם הוא קרוב להפסד יותר מלשכר, כי לא נוכל להציל מהם מאומה כאשר יורה על זה הנסיון ועין בעין נראה שכל מי אשר התחבר עמהם יאחזו דרכם ומעלליהם הרעים וילמד מעשיהם, וזהו כונת התנא רבי אליעזר בצואה זו (פיסקא נ"ד) ולא תחמול על הרשע המקלקל שורת חכמים היינו כלפי שאנו מחויבים לחמול על אברן נפשות החוטאים לקרב את הרחוקים ולמירדף

ולמיררף בטר חייביא להחזירם בתשובה, וזהו בכלל מצות השבת אברה
 אבדן גפשו. בא בזה להזהיר ואל תחמול על הרשע המקלקל שורת
 חכמים. כי לא די שלא יתקן אבל יגרע מפי שההתחברות עמהם תוכל
 לקלקל יותר ממה שנוכל לתקן, וכמו שנתבאר באורך בביאורנו בפנים
 הספר, ומה נמלצו אמרי יושר הגאון מהר"ט חגיו ז"ל בספר (אלה
 המצות מצל"ת שכ"ד) שהחובב בזה להרחיקם הוא מצד מצות לא תשים
 דמים בכיתך, הבאתי דבריו (שם) באורך, וגדולה מזו הלא נודע מה
 שנזכר (במס' קרושין ע"ב). בירתא דסמיא איבא בבבל היום סרו מאחרי
 המקום וכו' ואולו וכו' ואשתמר, ומה איפסקי הלכתא (בשו"ע יו"ד סי'
 של"ד ס"א) שמרחיקין את העוברים על דת ואין משגיחין לחוש פן יצאו
 לתרבות רעה, והוא לפי שהם ידעו על נכון שבאם לא נפריד מאתנו
 עושי הרע נגרום לקלקל גם האחרים אשר יארחו לחברה עמהם ויאלפו
 אורחותם, ומה נראה לדעת עד היכן הדברים מגיעים כי הלא נודע כמה
 שקדו חכמים שלא להרחיק וידעו מכל האמתלאות שנתלו בהם המתחפשים
 במסוה הצדק, אבל גם לעומת זה שקלו בפלס מישרים כמה רעה יוכל
 לגרום ההתקרבות וההתחברות עמהם הלא המה הפורצים גררי ישראל
 ואינם שוים בנוק הכללי, ואף גם זאת אשר הנסיון היומי כבר הוכיח
 למדי והראה לדעת שכל המתחבר עם המתפרצים יפול בשחיתותם
 ובפרט בימים האלה כוּמֵן הזה אשר הפרוץ מרובה על העומדים בפרץ:

ולכן אחי ורעי חדלו לכם מן האנשים החנפים ולא תשמעו לדברי
 מרגלי חרש האלה אשר רבים הם בעו"ה והבדלו מתוך העדה
 הזאת עדת המתפרצים והשמרו מאד לנפשתיכם פן תלכדו ח"ו בחרמם
 ובשחיתותם אשר כל בואיה לא ישובון, התרחקו מהם ומהמונם ותשיגו
 ארחות חיים ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום:

כן בענין חנוך הבנים על ברכי החורה והאמונה. הן אמת כי טוב
 תורה עם דרך ארץ, ובן נצטוינו מפי חכמינו ז"ל שהאב מחויב
 ללמד את בנו אומנות, אבן היסוד המוסד הוא להאיש אשר שלח מארץ
 החיים לגור פה בזה העולם על מועט השנים כאורח נמה ללון ויוכהו
 ה' להוליד בנים לשום שארית בארץ הלא ישום אל לבו למי ישאר כל
 עמלי אשר עמלתי בכל לב ונפש וגו' הלא זה כל האדם אם יעשה שם
 בארץ

בארץ החיים. לדרוך דרך נתיבה אלמות, ורק אז יזכה לאור באור החיים אם ידריך בניו ללכת בדרכי תורת ה' ואמונתו ולשמור דרכיו הלא זאת מנוחתו מתת אלהים וזאת המרגעה נעימת נצח:

התעוררו נא התעוררו זכרו והתאוששו הלא אחר היה אברהם אבינו אשר נסהו ה' בעשרה נסיונות והתאמץ בכל לב עבור קדוש שמו יתברך והשליך נפשו מנגד בסבל תלאות רבות אין ספורות למו והכל למען אהבתו ויראתו את ה' כאשר גודע לכל זרעו, ועל כל אלה בהגיע תור להודיעו חבה יתירה ולהראות לו אהבת ה' אליו כמ"ש (בראשית י"ח) וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה וגו' כי ידעהו, הלא אז לא נזכרו לו כל נסיונותיו ועבודתו אשר בעבורם יאהבהו ה' יתברך, אך את זה זכר לו ה' למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וזוה יגיע לבוא על שכרו הטוב למען הביא ה' עליו את אשר דבר, ומעתה התבוננו נא בענין הזה ותלמדו לדעת כי כל עבודתו לא היתה שלמה אם לא הגיע לתכלית הוזה לצות את בניו להוליכם בדרכי ה' ורק זה הוא התכלית האחרונת מכל אשר התהלך לפני ה' לקבוע בנפשו השלמות הזאת להנחיל לבניו להיות למודי ה', אשר מכל זה נחזה כי כל אשר לא ישים לבו לנהל בניו בדרכי ה' הלא זה היא שהוציא עצמו מן הכלל זרע אברהם אבינו, והן אמת אשר נצטוינו ללמד את בנינו אומנות ומפורש אמרו (קידושין כ"ט.) כל שאינו מלמד את בנו אומנות כאלו מלמדו לסטות וטוב תורה עם דרך ארץ וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, והרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בירם כרבי ישמעאל ועלתה בירם (ברכות ל"ה:). אכן כל אלה הם עצת ותושיה בהנהגת דרך ארץ לחזוק התורה במעווה למען הוכל להתקיים בשלמות כמ"ש אם אין קמח אין תורה, אבל לא לעזוב את העיקר מפני הטפל, לעזוב מקור מים חיים ולחצוב בארות גשברים לחשוף מימיהם מי מרים המאררים חיי האדם בזח ובכא, כי מה יתרון להאדם במוצאו לחם מן הארץ בעת יאבד ממנו לחמו לחם שמים, וכן הוא מאמרם (שם) אם אין תורה אין קמח ומשלימות האדם לבלי היות שקוע כלו רק בעסקיו כ"א להרבנות בתורת ה' או יבטח בשם ה' וישען באלהיו כי לא יעובנו כמ"ש ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו וגו' ולא יעזוב ה' את חסידיו:

והנה

והנה רבים אשר יִשְׁתוּ דרכם בזה בדמותם כי יגיעו לתקוה טובה ומאושרת אם ירבו ללמד בניהם הגיון בחקירות ורעיוני רוח אשר גם בספרי הקודש נזהרנו מפי חכמינו ז"ל מנעו בניכם מן ההגיון (ברכות כ"ח:) וקל וחומר הגיון זר ורעות רוח, ואף כי ידמו אשר עם זה יגיעו בניהם לאושר המאושר והן לו יהיה כדבריהם הלא תפקחו עיניכם ותביטו לראות מה יהיה אחרית כל אלה העוזבים אלוף ארחות צדיקים וילבטו ארחות עקלקלות, הדבר הזה הוא צרעת ממארת ואם פשיון הנגע לא יתראה הרבה בדור הראשון יגלו שמים עונו בדור השני ובנים יולדו לבנים כאלה דור שלישי עוד לא יבוא בקהל ה' נזורו אחור יתערבו עם שונים, וזה דרכם כסל' למו כמאמר הכתוב והיה כי ירעב והתקצף וגו' וגו' ויגיע קצם כאמת בצעם כמאמר בלדר השוחי (איוב ח') אם בניך חטאו וגו'. כי היהודי הישר הולך לא ישא דעו למרחוק, נאמן הוא לאלהיו ולמלכו אוהו מעשה אבותיו בידו ושומע לדברי חז"ל (אבות פ"ג מ"ב) הוי מתפלל בשלומה של מלכות, לא כן המתרחקים משרש מחצבתם ויארחו לחברה עם פועלי און להתגדר במעשיהם זר מעשיהם יתרחקו הלאה ממחנה ישראל פעם אחר פעם עד שאחר עבור דורות לא הרבה לא יזכר עוד שם ישראל על זרעו, ועתה מי אשר יבין זאת ולא יקרע סגור לבו ואיככה יוכל לראות באבדן אמונתו ואמונת אבותיו מורעו. והכי ישוה האושר המדומה בנוק אמונת ה' ח"ו. ואף כי לא לחכמים לחם ואיככה יהיה ערובה ללחם חק לחכמים בעיניהם:

והנה דברי אלה, לא אל אשר אין אמונה בקרבו אדבר כי המה כפתן חרש יאמימו אזניהם משמוע דברים נכוחים. אבל אל אנשים אנשי אמונה אנכי אשים דברתי ואשר רק ערפלי החשך ובלהות יכסו עליהם לבלי העמיק עצה להשכיל ולהבין אחרית דבר מראשיתו. ויתברך בלבבו לאמור מה מני יהלוך אם אנדל את בני לרוח עת הזעם ארבה עמל ורעות רוח ולא אסור גם מן הדרך המוב. אכן לו חכמה ישכילו ויבינו לאחריתם וישימו נא אלה על לבם לזכור ימות עולם מי איפוא שלח יד להתארת באלה ונקה הלא שאול צעדיה יתמוכו וכל בואיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים:

יציבו נא מראה אור בהיר לנגד עיניהם בכוא איש אל רעהו ושאל ישאלו

הקדמה

ישאלו באבל כי יקום איש תקיף ובעל יכולת וגזר אמר אחת משתים אני נומל עליך בחר לך, ההמר ימירו בניך אמונת אבותם ולא יזכר שם ישראל עליהם או ילכדו בחבלי עוני, הלא מה ישיב איש אמונים את שואלו דבר. הן אמונתי יקרה לי מחיי. את אלהי אעבוד בכל לבבי ונפשי ומאורי עד אגוע לא אסיר תומתי. ואת בני אצוה ושמרו דרך ה', ואם בחבלי חטאתם יתמוכו ילכדו בחבלי עוני יגל אונם למוסר ישונו מעון יחלץ עני מעניו ישונו יבלו ימיהם במוב ושנוחם בנעימים, הן כל עוד רוח אלהי ואמונתו באנוש יש תקוה גם חיילים להגביר ולהוסיף הכשר חכמה, אבל אם שביב אמונתו נכבה מה יקוה עוד הלא מה יתן ומה יוסיף הרבות שמן בנר אם אורו כבה, אמנם כל זה ישיב איש בהלו אור החכמה על ראשו רואה את הנולד ומבין כל דבר לאשורו, אך אם עלמה כסתה פניו לא יראה באור פני מלך חיים וערפלי מפש סתר לו מלחזות בנועמו לא ידאג דאגת מחר עמל וכעס יביט וירא און ולא יתבונן כי תלאות הזמן לא יתנו פוגת לו לעורר עשתונותיו המורדים והנרדמים אכן כי יבוא רעהו וחקרו ויעירונו מתרדמת שנתו יתעשת ויתעורר ויאמר אמנם שגיתי ברואי חזיונות שוא ומדוחים נחמתי על אמרי לא חטאתי בכל אלה הנני שב מדרכי ולא אשוב לכסלה אתנחם אחר שובי אנדלה בני על ברכי התורה והאמונה ואף אם אלמדנו גם אומנות, אך רק די צרכו ודי שפק פרנסתו להטריפו לחם חקו כל אחד לפי מצבו וענינו לא אוסיף להרבות לימודו בהגיון רוח שוא ומדוח:

כן בענין חינוך הבנות ראיתי רבים אשר יכשלו בלי דעת ויתנו בנותיהם ללמד למודי הגיוני זר לאשר ידמו כי מלמדיהן אלה רק קרוא ספר ולשון העמים ילמדון אשר כן נצרך ענין זה לפרנסתנו והוא הכרחי להרבה בנות ישראל העוסקים במשא ומתן אשר באמת גם בענין הזה המאכין בהשגחה פרטיית לא יחוש לזה, אכן אי אפשר לגזור גזרה בזה מפני שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה, אמנם הנני להעירכם, אמנם הלמודים לדעת קרוא וכתוב לא יקלקלו השורה אבל רוב יסודי הספרים הנלמדים הם קלות ראש וליצנות שירי ענבים והיתולים ותפלות ושערו נא בנפשכם אם בת ישראל תלמד איזה שנים ענינים כאלה והלא מודעת זאת שהנשים דעתן קלה, וגם זאת כי אלה הם מהדברים הממשיכין

הממשיכין כדאיתא במס' פסחים (קי"ב:) ומשכי לך בליצונותא היתכן שתתרצה העלמה אח"כ להנשא לת"ח כמצוה עלינו מפי חכמו"ל הלא תבזו לו בלבנה, וגם אם תהי' לו לאשה הלא אף את בעלה תסית להמות לבבו לסור מדרך האמת, וכאשר שמענו וכן ראינו מעשים בכל יום, העירו והתעוררו נא וראו כמה הזהירונו חכמינו ז"ל במס' פסחים (מ"ט.) לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח שאם מת או גולה מובטח לו שבניו תלמידי חכמים יען תזכור דרכי אביה לנהל את בניה על פי דרך התורה. והנה בעו"ה כלנו כגולים אנחנו באפס זמן ומקום ללמד לבננו כל הצריך כי כל איש ימרד לבקש פרנסתו, ולכן העיקר אם ידע כי שלום אהלו יפקוד נהו ולא יחמא מלגדל בניו על דרכי התורה והאמונה וכדאיתא במס' כתובות (פ"ה.) בת רב חסדא קים לי בגוה, וכן מצינו במס' ע"ז (ל"מ.) ובמס' בכורות (ל"ג.) חצר שמוכרין בה תכלת היא בחוקתה יעו"ש מפני שנמשכין על חינוך אביהם ובעליהם אכן אם אביה בעצמו ינהלה ללמדה תפלות ושירי עגבים והיתולים אשר בודאי יטוה מן הדרך הישרה, מה יתן ומה יוסיף אם מגוע קודש מחצבתה הלא תלפת ארחות דרכה ואיך תבין לחנך בניה בדרכי צדק אם נלוו בעיניה אחרי כי רבת שבעה לה נפשה הגיוני זר, ואם בת"ח יעלה בן באינש דעלמא על אחת כמה וכמה. לכן אנשי לבב שמעו לי ושימו לבכם לדברי אלה הנאמרים בצדק לגרש המספחת הזאת מכם וכל איש אשר ירצה ללמד את בתו לשון עמים זאת העצה היעוצה כל כבודה בת נדיב פנימה בביתו תחת צל קורתו והשגחתו והמלמדה יהיה נאמן לאלהים ולמלכו:

וכן במצות האב על הבן להשיאו אשה ולתת בנותיו לאנשים מה נעמו דברי הגאון ר' יונה לאנד סופר זצ"ל בצואתו לבניו שלא ילכו בגדולות להתחתן את גבירי העם ועשיריה המתנהגים בפאר רב לא יגיעו לתכלית הנרצת ובוזה יכבידו על בניהם סבל משא לעיפה אשר לא יוכלו לעמוד בה, והן בהנהגת האדם לעצמו למדו אותנו חכמינו ז"ל במס' חולין (פ"ד.) למדה תורה דרך ארץ מי שיש לו מנה יקח לפתו לימרא ירק וכו' מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא ילמד אדם בנו בשר ויין, וכמה מאמרים בש"ס כהנה. וכמה יפלו בשחיתות לאהבת הכבוד המדומה אשר יחשוב עצמו למאושר אם יתחתן את אנשי השם וידמו בנפשם כי

קנו אושר נצחי לבניהם ואחר כן יראו כי ההוצאה מרובה על השבח ורק תלאות וסבל ינחילו אותם וכל שכן אם יתחתנו את בני עונכי תורה פורצי פרץ ועוברי דת המתחילים למשוך העון בחבלי השוא עדי יתעבה כעבות העגלה, ומי זה אשר לא יכנע לבבו בחשבו שכר כבוד המדומה לפי שעה נגד הפסד אברון מוסר אביו ותורת אמו ואף כי יחליק אל נפשו בעיניו הלא ביתו כשר כחורה ינהל מרפה לא יבוא אל ביתו למה לא אקה מבנותיו לבני ולא אתן בנותי לבניו. הלא יבין לאחריתו הן אלה יסודותיו לבנות בית נאמן בישראל בנין עדי עד להשאיר לנצח תקוה טובה ומאושרת להקים שם להתהלך בארץ החיים ולמה לא נלך בדרכי אבינו אוהב ה' אשר צוה את בניו ואת ביתו אחריו ללכת בדרכי ה' והלא ידוע ידע כי בני בניו הצאצאים והצפיעות דור אחר דור הולך מעקשים ולא ישובו לכשרון. הפרצה תגדל מבלי מחזיק ברקה וכנחל שומף ישטוף כל רעיון רגש קודש. הביטו נא בספר נחמיה (י"ג) כאשר גלו אבותינו לבלל ואף כי היו עמהם גדולים חקקי לב סגנים ושרים והחרש והמסגר ועם כל זאת במעט העלמות עין בשבעים השנים שהיו בבבל עד כמה הגיעו כמו שנאמר (שם) גם בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכי גתות בשבת ומביאים הערימות וגו' גם בימים ההמה ראיתי את היהודים הושיבו נשים וגו' ובניהם חצי מדבר אשדודיות ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם ואריב עם וגו'. וכ"ש בטולטלנו כי ארכו ימי טולטלנו ואין לנו מי שיעמוד בפרץ ואם לא יתעורר כל איש ישראל לשום לב לחזק אמונתנו לקבעה בלב צאצאיו עוד מעט תכבה נחלת האמונה מבניו ובחשבו דרכיו ברעת וחשבון וחכמה יאמר איך אָמיר כתם אופיר בגחלת עץ ואבן פמדת כוש בנוש עפר לצאת מדרכי אורה אשר התהלכו אבותינו ללכת בחושך ואפלה להבדל ולהפרד מאגודת שושני חמד כליל תפארת ולהשאר בודד בחרפת עולם אשר לא תמחה נצח ואת פושעים אמנה הלא אתחולל מפשעי ואדכה מעונותי ואת הבורתי מי ירפא:

עתה נשים לב על אחרות עם ישראל אשר אגודתה על ארץ יסרה זה חלקה מכל עמלה ואחוותה על אפסי ארץ שאלו נא וראו עמים רבים במקראי קדש יבאו כן בזכרונות דברי הימים אשר עתה אין זכר למו בארץ החיים ורק זכרונם נשאר לשמצה בכתובים לחרפת עולם ישאל

ישאל נא השואל אנה הלכו אם מגפה שלמה בהם ואם מלך בלהות קמפם באבם הלא ישאירו עוללות ואיה איפוא זכר מהם היאבר גוי ביום אחד ומה היתה בעוכם, אכן זה היה משפטם אשר לא שמרו חוק יחושם התערבו בין שכניהם בנותם נתנו להם ובנותיהם לקחו מהם, ולכן אף שהיו בארצם וישבו על אדמתם נאכרו בגוים ונמח זכרונם יען לא היה להם חקים ומשפטים ישרים להצטיין בהם להיות מטע להתפאר, אכן לא כאלה חלק יעקב אף כי זה אלף ושמונה מאות שנה אשר גלינו מארצנו מנולה אל גולה הלכנו מדחי אל דחי סחופים וסחויים וגלה יקרנו ואין לנו נחלת שדה וכרם אך התורה הזאת היא אחוזתנו ונחלתנו היא תהלתנו והיא תפארתנו והיא תלמרנו ארחות חיים ללכת בדרכי ה' בה נגביר חיל, ועת הלכנו כמו אש לא כוינו ומים לא שטפנו ושמנו לעד עמד וכן יעמוד לנצח גוי אחד בארץ היא שמרה אותנו לבלתי נבלע לנצח, היא למרה אותנו חכמה ורעה, והזהירה אותנו לדרוש שלום כל יציר אף שלום שונאינו ומנדינו, כמו שאמרו חז"ל (במס' אבות פ"ד מ"ב) הוי מקדים בשלום כל אדם ושלא לדבר לשון הרע על שום אדם כדאיתא (במדרש רבה פ' תצא) תשב באחיך תדבר שלא לדבר לשון הרע אף על בני עשו והזהירה אותנו מגזל ואונאה וגניבה אפילו גניבת דעת ואף מעמים הקדמונים שהיו עובדי אלילים, אכן זה חלקנו מתת אלהים אשר נתן לנו את תורתו והיא שעמדה לנו בכל המון גלי התלאות אשר עברו עלינו לנענע להם ראש ואף כי בקנה במים נדרנו סופה ומערה רדפונו. הרוח הולך ולא שב ומערה קמה לדממה ועם קודש על עמדו נצב. הלא זה הוא מנפלאות תמים דעים השם בחיים נפשנו ברוב רחמיו וחסדיו ונתן לנו את תורתו עצה ותושיה לנהלנו על מי מנוחות לבלתי יבעתונו נחלי בליעל אשר אחרי כל האזהרות אשר הזהירנו השי"ת בתורתו הקרושה לדרוש שלום כל יציר וטובתו נתן לנו חקים טובים ומשפטים ישרים אשר במה שנוגע לשורש אחרות עם ישראל צונו להיות עם אחד ולהשמר מכל דבר הגורם לטבוע ביון מצולת אבדן שם לאום ישראל ויחוסו ושלא נאבד בטלולנו הרבים הלא הזהירנו להיות גדורים לבלתי נפרץ בחמדת תאות נפש וגיו ומהרבות אכול ושתה אף דברים המותרים וכמו כן זוהרנו שלא נתחבר את אשר לא נזהר מכל הדברים אשר הזהירנו עליהם

הקדמה

עליהם כי בהתחברות הגדור עם שאינו גדור נקל להגדור ללמוד ארחות הפריץ כי נפשו של אדם לא תמלא מלהתאות, ולכן כשם שההירנו להתההן בגוע ישר מאבות מיוחסים בישראל לקיים זרע קודש לבל יאבד שמנו, כן נזהרנו גם מכל ענין המביא ומוביל לזה ולכן נזהרנו מאכול דברים האסורים לנו המביאים להסת את האדם סנוכר במס' חולין (ר'): דאין הסתה אלא באכילה ושתייה ולזה החמירו מאד חכ"ל והוסיפו שמירה בכל אלה אשר נפשו של אדם מתאוה להן להיות מצווינים באלו כמבואר הטעם במס' שבת (י"ז:) ובמס' ע"ז (ל"ו.) אשר אם נזהר בכל אלה או נהיה אחוים צמודים מיוחדים לשם ולתפארת עדת עם קודש, ומה הטעם נזהרנו בפרק (אין מעמידן ע"ז כ"ה.) בענין גידול הכנים והנקתם להשמר בכל מה דאפשר להיות עם אחד עובדים לאל אחד ובמס' (ב"מ ס') הוהירו אותנו לאסוף אל בתינו רק מעם קודש והרבה שקרו חכ"ל ע"ז כדאיתא במס' (עירובין ס"ב.) להיות עם קודש אחוים וצמודים מובדלים ומקודשים ושתו עצות שלא נלמוד ממעשה פרוצים להיות ח"ו כמהם:

הלא תשימו לב למה שנזכר במס' עירובין (כ"א:) בשעה שתיקן שלמה עירובין ונשילת ידים יצתה בת קול ואמרה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני, ואומר חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר ומה נתבונן בזה ישובח המלך החכם מכל אדם אשר כל גבער מדעת ישתומם וישאל מה היא החכמה הגדולה הזאת, אכן נבר חכם בעזו ישיכיל ויבין איך בזה הוסיף ואיון וחקר וכמו שנדרש שם שתיקן אונים לתורה שבתחלה היתה דומה לכפיפה שאין לה אונים עד שכא שלמה ועשה לה אונים ובוה רמוז חכ"ל אשר שלמה ברוב חכמתו היה רואה את הנולד ועיניו צופות למרחוק בסתרי העתיד ובחכמת לבו תיקן דבר גדול שהוא יסוד הכל שכמו שהכלי שאין לה אונים בקל תוכל להשבר אם תתלטל ממקום למקום ואם אונים יעשה לה או אף אם תלמלה גבר ימלטלה לא תשבר כן תיקן המלך החכם שעל ידי שנוהר לדקדק במנהגינו הטובים בכל זמן ובכל מקום, בבית וברחוב, פנימה וחוצה, נצטיין לתפארת בכל מוצאנו ומובאנו לנצור תושיה ומזמה שלא נטמא נפשותינו בהכנסתנו לגיותנו כמאמר הנביא (יחזקאל ד') הנה נפשי לא מטמאה וגו'. ושלא לנעול נפשותנו בתוצאתנו לחברה פן נפלס ארח חיים כמאמר שלמה המלך (משלי ה') ארח חיים פן תפלס וגו' הרחק מעליה דרכך וגו' פן תתן לאחרים

לאחרים הודך וגו' פן ישבעו זרים כחך וגו'. וכדאי' במס' דרך ארץ (פרק ה') לעולם יהא אדם יודע אצל מי הוא יושב, ואצל מי הוא עומד, ואצל מי הוא מיסב, ואצל מי הוא מסיח, יעו"ש. ואף בדברים המותרים למדנו חו"ל להצטיין ולא היו צריכים להזהיר על שכבר נוהרנו, ובהיותנו נוהרים בכל אלה אף אחר גלותנו מארצנו ונפוצותינו בארצות תהיה תקומה לתורתנו לעד וכן הנסיון מעיד כי כל מדינה ועיר שבט ומשפחה אם תתחיל להתפרץ בשתי אלה תחיל בעירובין ונמילת ידים בקטן החל ובגדול כלה. ואלה הדברים אשר העירוני לפרש ביחוד דברי התנא האלהי רבי אליעזר הגדול וכן מצאתי נכון לצרף פירושינו למחברת הקודש (עשר מלין דחסידותא) דהוה נהיג בהון דב כפי אשר לקטם אחת לאחת רבינו האי גאון ז"ל בספר (שערי תשובה) שהיו יקרים עניניו בעיני החכמים האמוראים ואחזו כולם דרכו דרך הקודש שהוא היה המיוחד בדורות אמוראי קדמאי וכל אחד אחז אחת ממדותיו. ובראותי והתבוננתי כי רבה המכשלה בדורנו גם בין שומרי תורה ונוצרי תושיה לנמות מעט מעט מן המסילה בעון עקבות ודבררים קלים אשר בכחם לשטוף בשטף זרם מרוצתם ולמשוך אחריהם גם חמורות באין משים להשחית כל חלקה טובה בכרם ישראל אשר הנחילו לנו אבותינו הקדושים וכמו שהארכנו למעלה:

והנה בעניני ספרי המוסר והתשובה רבים המה המיוסדים מקדמונינו ז"ל ארוכות וקצרות, אכן בדורנו מי יאמר זכיתי לבי ללמד לאדם דרך המוסר והתשובה:

הצדיק בצדקתו איך ידע להדריך חמאים וללמד פושעים דרכי ה' ולהשיבם אליו ית' הלא זאת יאות רק לכאים בסוד ה' וכמו שאמר דהמע"ה (תהלים ל"ו) גאום פשע לרשע בקרב לבי והיינו כי ברוח קדשו ידע מה יאמר הפשע לרשע וכהאי דאיתא במס' (סוטה י"ד:) על ב"ע מנא ידע סוד ה' ליראיו:

הבעל תשובה אשר חמא ושב לה'. מי גבר יתפאר ויאמר הלא אנכי שכתי לה' בכל לבבי אלמד פושעים דרכיו וחמאים אליו אשיב וממני תראו וכן תעשו. ומה אם בדורו של רבי אליעזר בן עזריה איתא במסכת (ערכין ט"ז:) תמיהני אם יש בדור הזה מי שיוודע להוכיח וכל שכן אנו יתמי דיתמי מה נענה אבתריה וכן מצד המקבל אמר (שם) רבי מרפון חמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה אם אמר לו מול קיסם מבין עיניך אומר לו מול קורה מבין עיניך עד שהעלה (שם) שענוה

הקדמה

שענוה אפילו שלא לשמה עדיף וכו' יעו"ש (ברש"י ותוס'), ולכן לזה ימצא מקום לשתי הספרים הללו גם בדורותינו מפני שהמה מגדולי תנאים הראשונים ומגדולי האמוראים הראשונים שמהם יצאה תורה לכל ישראל וכל דבריהם ברוח הקודש ובדעת עליון נאמרו לפי לב בני אדם למחלקותיהם כי המה ידעו להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד ודבריהם כוללים ענינים הרבה בדבור אחד כפטיש יפוצץ סלע ולכן בחרתי ספרים הללו שהשעה צריכה לכך, כי בהם כל שלמי המוסר תלוי ודרך ארץ למשוך לב שומעיהם להטות אונם למוסר ולהגיד לאדם ישרו. לכן אנשי לבב שמעו ותחי נפשכם וה' יושיענו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים דברי תורה מתוך הרחבה להגדיל תורה ולהאדירה:

והנה הודות לה' על חסדו אשר זכני להוציא לאור ספר בית יעקב על ספר בראשית מהתורה הוא אמרי קדשו של כבוד קדושת אדוני אבי מורי ורבי זצ"ל"ה. הספר הקדוש הזה מלא תורה ויראת ה' וידיעתו ואחדותו ורוממותו והשגחתו בכל פרט כמו שכתוב וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, וכן יעזרני ה' לגמור עוד הוצאות שאר ספרים היקרים הנמצאים תחת ידי בכתובים ולהוסיף על כל תהלות ה' ויחננו להגדיל תורה ולהאדירה ולא ימושו מפינו ומפי זרענו ומפי זרע זרענו מעתה ועד עולם, וכן ראיתי מצאתי לנכון להוציא לאור כעת את הספר צואת רבי אליעזר הגדול יען כי יצר לב האדם רע מנעוריו והוא ישמן לב האדם מהבין וישע עיניו מראות ואזניו יכביד משמוע את דברי התורה, ולכן צריך האדם להכניע לבבו ולפקח עיניו ולפתוח אזניו להטות לבבו לתורת ה' ולעבודתו וזהו שנאמר והשבות אל לבבך היינו להגיע אל מעמקי הלב המכוסים בהסתרת שמנונית הלב וכמ"ש (משלי י"ז פסוק ט"ז) למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין. שמי שיש לו חלב על כסליו ולבו השמן לא יוכל להגיע להיות לבו-בידו אשר כן הוא דרך הצדיקים וכדאיתא (כמדרש רבה בראשית ל"ד) הצדיקים לבן ברשותן שנאמר וישם דניאל על לבו. ולזה אמרו לנו חכמו"ל והורו לנו לקבוע עתים ככל יום להגות בספרי מוסר המאירים עיניכם ומסירים ערלת הלב ומכניעים דעת האדם להטותו ולקרבו לתורת ה'. והנה

שורש

שורש היצרים הוא יצרא דעריות וכדאיתא (סנהדרין ס"ג:) לא עברו ישראל את העגל אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא, אכן בהתגברות היצר נעשים כל היצרים יצרא דע"ז וכדאיתא (במס' ע"ז י"ו.) בין דאביקא ביה טובא כמינות דמיא, והענין בזה הוא כי תשוקת היצר הוא משורש הגיאות שנקבע בשורש האדם הן בעון חולל ובחטא תחמתנו אמו וכל הולדה הוא רק על ידי הסתר ושכחה שנדמה להאדם כי יש בו כח הוי' והשפעה שזה ניתן לו להגדיל כבוד שמים, אכן מזה יתגאה ויאמר שהוא הוי' בפני עצמו וירצה להראות מהותו אף במקום שאינו כבוד שמים, ומוזה יסתעף שירצה תמיד לכנוס בהסתר ממדת היצר עד שישחית נפשו, אבל אם יכנע לב האדם לא יתאוה למה שאינו שלו, וכמו שלא יחמוד האדם מה שידע ברור שאין בבחו להשיגו וכל שכן שלא יכעוס במקום שלא ידמה לו שיש לו כח פעולה, וכמו שדרך האדם לכעוס על בני ביתו אם לא ישמעו לקולו להמציא לו כל דבר כרצונו, אבל אם יהי' בבית שאינו שלו לא יעלה על דעתו להתרגו על מה שאינו נערך הכל כרצונו בידעו כי איננו הבעל הבית, וכן כשיקבע האדם בלבו לדעת שלה' הארץ ומלואה לא יעלה על דעתו לחמוד, וכל שכן לכעוס על שום דבר וכדאיתא (במס' נדרים מ'): באחד שראה שיצרו ביקש לטרדו מן העולם אמר לו רשע למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך, כי כל היצרים כשמתגברים בגודל ההתגברות עד שבהמנע ממנו חמדתו שלא ישיגנו יתרגו ויכעוס, זה הוא בעצמו יצרא דע"ז וכדאיתא (במס' ע"ז המובא למעלה) שגם יצרא דעריות אם אביקא ביה טובא כמינות דמיא והיינו מפני שידמה שיש לו כח הוי' נפרדת להשיג מה שיוכל והעולם שלו, ומוזה יבוא להתרגו ולכעוס כמו שהאדם כועס בביתו כשלא ימציאו לו כחפצו, וזה הוא ענין יצרא דע"ז ממש וכדאי' (וזה"ק בראשית כ"ו:) כל הכועס כאלו עובר ע"ז, אכן באם יבין האדם שלה' הארץ ומלואה והכל הוא ברצון השי"ת ובהשגחה פרטיית גם בביתו לא יתרגו ולא יכעוס, ולכן לתכלית הזאת נבחר הוא הספר הקטן הזה עם פירושו במה שהוא מועט מחזיק את המרובה וכולל כמעט כל עניני האדם אשר יעשה אותם וחי בהם בחיי עולם ולא נדמה בנפשנו כי יספיק לנו בקריאת פעם אחת ושתיים רק צריך האדם לקבוע בכל יום שיעור קבוע להנות בו ולחזור עליו עד שככל פעם שנקרא

הקדמה

שנקרא בו נוסף לקבוע הדברים בלבנו יתר בל המוש למען נשכיל בכל אשר נלך, ונתחזק ונתאמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה אשר צוה לנו משה עבד ה' ואל נסיר ממנה ימין ושמאל ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו ומפי זרע זרענו והגיננו בה יומם ולילה למען נשמור לעשות ככל הכתוב בה כי אז נצליח את דרכנו ואז נשכיל. והנה הספר הזה כולל רובי הענינים הנצרכים בכל עת הן מה שבין אדם למקום ב"ה והן מה שבין אדם לחבירו, וכולל כל סדר היום מן הערב עד הערב למחרתו כמו שביארנו בפנים הספר ורוב הענינים כמו, כבוד ה', זריות זהירות, יראה ואהבה, ענוה ותשובה, ק"ש, ותפלה, ותפילין, וסדר תלמוד תורה, ותיקון סעודתו בקדושה, וברכות, נמילת ידים, וקדושת הזווג, וגידול בנים, ועונג שבת, והתיישרות מיוזג מדות הטובות, ובין אדם לחבירו כגמילות חסדים, ובקור חולים, והכנסת כלה, והלוית המת, וצדקה ודברת שלום ואמת, וקביעות מדת הטוב בלב, ורוב עניני דרך ארץ בהנהגת האדם בתהלוכות ביתו ובין כל בני אדם:

- והיה למשמרת שלום. ונשא ברכה מאת ה'.
- ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

